

Κοινωνικές Πτυχές αξιολογικών καλλιτεχνικών εκφάνσεων στο μάθημα της μουσικής

Χίζαρης Κωνσταντίνος

Εκπαιδευτικός ΠΕ 79.01

Ph.D - Σύνθεση Ενόργανης και Φωνητικής Μουσικής

M.Sc Εκπαιδευτική Ηγεσία και Διοίκηση

chizaris@gmail.com

Περίληψη

Θεωρώντας ως δεδομένη την αναγκαιότητα της ύπαρξης των τεχνών στην εκπαίδευση, των μαθημάτων δηλαδή της αισθητικής αγωγής (μουσική, θέατρο, εικαστικά) και της καθοριστικής τους συνεισφοράς στην επαύξηση όχι μόνο των ορίων της γνώσης, της νόησης και σκέψης, αλλά και της επικοινωνίας και αλληλοκατανόησης, στην παρούσα εργασία προτείνεται μια διαθεματική προσέγγιση στο μάθημα της μουσικής, όπου μέσα από την παρουσίαση, διαπραγμάτευση και κριτική ανασκόπηση της δημοφιλούς μουσικής (popular music) επιχειρείται η κινητοποίηση και το κέντρισμα του ενδιαφέροντος των μαθητών, με απώτερο σκοπό την αισθητική τους αφύπνιση και τη δημιουργία κριτικού προβληματισμού σε ζητήματα που σχετίζονται με τη μουσική δημιουργία όπως: το ζήτημα της πνευματικής αξίας των μουσικών έργων, την υποκειμενικότητα της αισθητικής κρίσης και το ρόλο της μουσικής βιομηχανίας στην εμπορευματοποίηση της μουσικής τέχνης.

Λέξεις κλειδιά: διαθεματικότητα, ενεργητική μάθηση, κριτική ακρόαση.

Εισαγωγή

Ο ρόλος των τεχνών στην εκπαίδευση είναι πολύπλευρος και πολυπρισματικός από τη φύση του. Επηρεάζει το σύνολο των πεδίων της αγωγής και στοχεύει στην καλλιέργεια και ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Κείμενα στοχαστών όπως των Gardner, Dewey, Perkins κ.ά. καταδεικνύουν ότι οι τέχνες συμβάλλουν στην πραγματοποίηση ολοκληρωμένης μάθησης στην εκπαίδευση, δεδομένου ότι ενεργοποιείται ταυτόχρονα με το γνωστικό μέρος η κριτική σκέψη, η δημιουργικότητα, η συναισθηματική έκφραση και η φαντασία των εκπαιδευομένων (Αρντουέν, 2000).

Ο Bruner (1996) θέτει το ζήτημα του πολιτισμικού καθορισμού της εκπαίδευσης, θεωρώντας ότι μ' αυτόν τον τρόπο καλλιεργούνται και επαυξάνονται όχι μόνο τα όρια της νόησης και της σκέψης αλλά και της επικοινωνίας και της αλληλοκατανόησης. Οι τέχνες στην εκπαίδευση επιχειρούν μια ανθρωπολογική επισκόπηση του ίδιου του θεσμού αλλά και του ρόλου του εκπαιδευτικού μέσα στη σύγχρονη μεταβαλλόμενη κοινωνία.

Θεωρώντας ως δεδομένη την αναγκαιότητα της ύπαρξης των τεχνών στην εκπαίδευση, των μαθημάτων δηλαδή της αισθητικής αγωγής (μουσική, θέατρο, εικαστικά) για μια ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας, στην παρούσα εργασία προτείνεται μια διαφορετική προσέγγιση στο μάθημα της μουσικής, όπου μέσα από την παρουσίαση, διαπραγμάτευση και κριτική ανασκόπηση της δημοφιλούς μουσικής (popular music) επιχειρείται η κινητοποίηση και το κέντρισμα του ενδιαφέροντος των μαθητών, με απώτερο σκοπό την αισθητική τους αφύπνιση και τη δημιουργία κριτικού προβληματισμού. Η παρούσα διδακτική πρόταση δεν παραπέμπει σε νέες γνωστικές προσεγγίσεις ή σε αύξηση της διδακτέας ύλης. Έτσι, είναι εφικτό, ακόμα και με το δεδομένο ότι το μάθημα της Μουσικής στα ωρολόγια προγράμματα των σχολείων είναι μονόωρο, να πραγματοποιηθεί αξιοποιώντας πολλές πτυχές της ύλης (π.χ. μουσικές του κόσμου, παραδοσιακές μουσικές κ.ά.). Η γνωριμία με διάφορα μουσικά στυλ προβλέπεται και από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της μουσικής, οπότε δε χάνονται διδακτικές ώρες η διαφορά εδώ

έγκειται στην αφετηρία της παρέμβασης και τον τρόπο παρουσίασης αυτών, ως μια λογική συνέχεια του αρχικού προβληματισμού.

Η αποστολή του σημερινού σχολείου δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στη μετάδοση γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων στο πλαίσιο του φιλελευθερισμού και της ανταγωνιστικής αγοράς, αλλά πρέπει να ενεργοποιεί την κριτική σκέψη και κυρίως να εκτείνεται και στην προσφορά ανθρωπιστικής παιδείας σε τέτοιο ποσοτικό και ποιοτικό βαθμό, ώστε να αποφευχθεί η μονομέρεια από την οποία απειλείται η επιστήμη και η κοινωνία σήμερα (Κανελλόπουλος & Τσαφταρίδης, 2010). Είναι πλέον κοινός τόπος ότι ο πολιτισμός με τις διάφορες μορφές του δεν είναι, και δεν πρέπει να είναι, αποκλεισμένος από την καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική.

Μουσική και διαπολιτισμικότητα

Αναφορικά με την πολυπολιτισμικότητα που χαρακτηρίζει τις σημερινές τάξεις στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, πρέπει να σημειωθεί ότι η μουσική είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη διαπολιτισμικότητα, αφού ενώνει τους λαούς με την παγκόσμια οικουμενική γλώσσα της τέχνης και προωθεί πνεύμα αμοιβαίας συνεργασίας και αλληλεγγύης. Ως ένα σημαντικότατο παζλ στον πολιτισμό των λαών είναι πολύ μεγάλη ευκαιρία και συγχρόνως πρόκληση, το μάθημα της μουσικής να δράσει καταλυτικά στη λειτουργία πνευματικά πλουσιότερων σχολείων. Μέσα από την παρουσίαση, συζήτηση, κατανόηση και αποδοχή των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, άρα και των μουσικών παραδόσεων των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, η μουσική μπορεί να συμβάλλει στην αποκατάσταση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης (Αθανασίου, 2007).

Δεδομένου ότι η παγκόσμια κληρονομιά δεν είναι έργο ενός λαού, η εξέταση των διαφόρων μουσικών στυλ υπό το πρίσμα του σεβασμού και της κριτικής σκέψης μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό παιδαγωγικό εργαλείο για την καλλιέργεια ικανοτήτων κατανόησης και αξιολόγησης των πολιτισμικών διαφορών στη σημερινή πολυπολιτισμική κοινωνία και κατ' επέκταση του σεβασμού και της ισότιμης αντιμετώπισης όλων των ανθρώπων. Το ζητούμενο είναι η καλλιέργεια αμοιβαίων συναισθημάτων αποδοχής της διαφορετικότητας και της κουλτούρας όλων ανεξαιρέτως των μαθητών μας.

Ένα σημαντικό και συνάμα λεπτό σημείο είναι η ανάδειξη εκείνων των μουσικών στοιχείων που κάνουν τον κάθε πολιτισμό μοναδικό και πολύτιμο. Η απλή φολκλορική παρουσίαση μουσικών στυλ δεν θα προσφέρει την ευκαιρία για έναν βαθύ κριτικό προβληματισμό, ενώ ταυτόχρονα δεν θα αποτελέσει γνήσια διαπολιτισμική προσέγγιση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών των «άλλων» ομάδων, αλλά μάλλον μια στοχοποιημένη διαφοροποίηση.

Στόχοι και ερωτήματα της διδακτικής πρότασης

Οι στόχοι και τα ερωτήματα που επιχειρούνται να απαντηθούν μέσα από τη παρούσα διδακτική πρόταση είναι τα εξής:

- Πώς και σε τί βαθμό μια τέτοια προσέγγιση συμβάλλει στη συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, ενεργοποιεί τη φαντασία και τη συναισθηματική τους έκφραση;
- Με ποιο τρόπο η ακρόαση διαφόρων ειδών μουσικής μπορεί να ενθαρρύνει και να καλλιεργήσει την κριτική σκέψη;
- Ποιος ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος και του σχολείου στη διαμόρφωση μουσικών προτιμήσεων των μαθητών; Ο LeBlanc (1982) αναφέρει ότι στην ηλικία 5 ως 12 χρονών οι νευρώνες αναπτύσσουν συνάψεις που καθορίζουν τις μελλοντικές επιλογές των παιδιών στη μουσική.
- Υπάρχει ζήτημα αντικειμενικής πνευματικής αξίας ενός μουσικού έργου; Η υποκειμενικότητα της αισθητικής κρίσης (Russell, 1997): τα κριτήρια και οι παράγοντες προσδιορισμού της αισθητικής κρίσης εξαρτώνται από την κοσμοθεωρία

του ατόμου, δηλαδή τη ψυχοσύνθεση και το κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαπλάστηκε.

- Ποιοι οι μηχανισμοί προπαγάνδας της μουσικής βιομηχανίας και εμπορευματοποίησης της μουσικής τέχνης; Το ζήτημα της τεχνητής διάκρισης υψηλής και χαμηλής τέχνης (Gans, 1974).

Μεθοδολογία - Ερευνητικά εργαλεία – υπόβαθρο

Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη χρήση ποιοτικών μεθόδων έρευνας. Τα δεδομένα προήλθαν από την εφαρμογή της παραπάνω διδακτικής πρότασης σε τέσσερα (4) τμήματα της Γ' τάξης σε γενικό γυμνάσιο της Ξάνθης, όπου εργαζόμουν ως εκπαιδευτικός μουσικής και διήρκεσε τέσσερις (4) διδακτικές ώρες για κάθε τμήμα.

Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και της συζήτησης στην τάξη καταγράφονταν παρατηρήσεις, σχόλια, σκέψεις και συναισθήματα σχετικά με τη διδασκαλία, όπως επίσης ανησυχίες και προβληματισμοί που αναδύονταν. Πάρθηκαν επίσης «άτυπες» συνεντεύξεις από τους μαθητές, πριν και μετά τη διδακτική αυτή παρέμβαση, οι οποίοι κλήθηκαν να σχολιάσουν τη συγκεκριμένη παιδαγωγική πρακτική, να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και τις πιθανές ωφέλειες που κατά τη γνώμη τους αποκόμισαν από αυτήν. Κατά τη διάρκεια αυτών των «άτυπων» συνεντεύξεων γινόταν καταγραφή των αντιδράσεών τους. Τα ερωτήματα που τέθηκαν είχαν άμεση σχέση με τους στόχους που περιγράφηκαν παραπάνω.

Στην έρευνα αυτή διασφαλιζόταν ένας ικανοποιητικός βαθμός αξιοπιστίας, καθότι γνωρίζαμε πολύ καλά τους μαθητές. Όπως αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία, η αξιοπιστία (credibility) της έρευνας μπορεί να ενισχυθεί με τη μακρόχρονη ανάμειξη του ερευνητή στο χώρο έρευνας. Επίσης, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή ώστε να μην τεθούν στο στόμα των παιδιών οι «επιθυμητές» απαντήσεις. Γι' αυτό χρησιμοποιήθηκαν και άλλες τεχνικές όπως η τριγωνποίηση, έτσι ώστε να επιδιωχθεί μεγαλύτερη αληθοφάνεια (trustworthiness) των δεδομένων.

Αρχικά, τα δεδομένα εξετάστηκαν εγκάρσια, για να γίνει επιβεβαίωση ότι τα διάφορα θέματα αναδύονταν μέσα από τις πολλαπλές μεθόδους συλλογής τους (παρατήρηση, άτυπες συνεντεύξεις, εκθέσεις μαθητών). Έπειτα, διερευνήθηκαν τα αποτελέσματα, εξετάζοντάς τα από πολλαπλές γωνίες, δηλαδή από διαφορετική προοπτική και εναλλακτικά ενδεχόμενα, ώστε να κατανοηθούν καλύτερα, αφού μια από τις βασικές αρχές της ποιοτικής έρευνας είναι ότι δεν υπάρχει μια, αντικειμενικά μετρήσιμη πραγματικότητα, αλλά τόσες όσες και οι συμμετέχοντες σε μια έρευνα.

Χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι τριγωνποίησης και συγκεκριμένα συζητήσεις για την εν λόγω πρακτική όχι μόνο με τους μαθητές αλλά και τους καθηγητές τους, τόσο κατά τις εβδομάδες που έλαβε χώρα αυτή αλλά και ύστερα από ένα διάστημα περίπου δύο (2) μηνών για λόγους ανατροφοδότησης και ενίσχυσης της αξιοπιστίας.

Το δείγμα

Το δείγμα αποτέλεσαν οι μαθητές της Γ' τάξης γενικού γυμνασίου της Ξάνθης. Το σύνολο ήταν 104 μαθητές (τέσσερα τμήματα), εκ των οποίων τα 61 ήταν κορίτσια και τα 43 αγόρια. Από το σύνολο των παραπάνω μαθητών, οι 9 είχαν αλλοδαπούς γονείς (ποσοστό 8,65%), οι οποίοι μετανάστευσαν στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία. Επίσης, οι 53 ήταν μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα (ποσοστό 50,96%), ενώ οι υπόλοιποι χριστιανοί ορθόδοξοι.

Περιγραφή διδακτικής παρέμβασης

Η πρόταση αυτή αξιοποιεί και χρησιμοποιεί ως αφετηρία το μεγάλο ενδιαφέρον των μαθητών για τη δημοφιλή μουσική (popular music). Αρχικώς, παρουσιάστηκαν τραγούδια, τα οποία ζητήθηκαν από τους μαθητές στο πλαίσιο μιας άτυπης έρευνας που προηγήθηκε για τις μουσικές τους προτιμήσεις, και τα οποία ανήκουν στο χώρο της ελληνικής και ξένης δημοφιλούς - ποπ μουσικής, όπως και στο λαϊκό (ελληνικό) τραγούδι. Τα τραγούδια αυτά

αρέσουν στο σύνολο των μαθητών του δείγματος και όπως ήταν αναμενόμενο ο ενθουσιασμός ήταν εμφανής.

Στη συνέχεια, ως αφετηρία προβληματισμού τέθηκε το ερώτημα για το κοινωνικό πλαίσιο δημιουργίας αυτών των ειδών μουσικής, τις ανάγκες που ικανοποιούν και το κοινό στο οποίο στοχεύουν. Υπήρξε ένας καταγίγισμος ιδεών και διατυπώσεις γνώμων από τα περισσότερα μέλη της τάξης. Αφού καταλήξαμε σε κάποιες κοινές διατυπώσεις, τέθηκε το ερώτημα της ύπαρξης άλλων μουσικών στυλ, κατά πόσο είναι γνωστά και ποιοι είναι οι λόγοι που οδηγούν σε μια αυξημένη ή όχι προβολή στα Μ.Μ.Ε. ενός μουσικού στυλ ή ακόμη πιο ειδικά ενός καλλιτέχνη. Η συμμετοχή εδώ ελαττώθηκε ποσοτικά, καθώς υπήρχε μια άγνοια για την πληθώρα και ποικιλία των μουσικών στυλ αλλά και μια ποιοτική εμβάθυνση στον προβληματισμό που ανέκυψε από κάποιους μαθητές.

Ως σημείο επανεκκίνησης και ενεργοποίησης του ενδιαφέροντος έλαβε χώρα η ακρόαση γνωστών και σχετικά «εύκολων» στη λήψη μουσικών έργων που ανήκουν σε άλλα στυλ: τζαζ, ελληνική δημοτική-παραδοσιακή, λαϊκό και ρεμπέτικο τραγούδι, έντεχνο ελληνικό τραγούδι, λόγια δυτική-κλασική, ηλεκτρονική-ambient, ethnic, μουσικές του κόσμου και τέλος μουσικά ρεύματα του 20ού αιώνα, όπως μινιμαλιστικά έργα, σύγχρονα έργα διεθνούς λόγιας μουσικής και επιλεγμένα έργα των λεγόμενων εθνικών σχολών. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι σκοπός δεν ήταν να καλυφθούν όλα τα είδη της μουσικής έκφρασης, καθώς αυτό είναι αδύνατο λόγω χρονικής στενότητας, αλλά να δοθεί ένας ενδεικτικός βαθμός της ποικιλίας της μουσικής έκφρασης. Αφιερώθηκαν δύο (2) διδακτικές ώρες στην ακρόαση των παραπάνω έργων, ενώ παράλληλα ζητήθηκε από τους μαθητές να καταγράψουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους για κάθε έργο που ακούγανε.

Στις επόμενες συναντήσεις μας συζητήθηκαν τα παρακάτω:

- Παράγοντες που επηρεάζουν τις μουσικές επιλογές των ατόμων:
 - α) Μουσικοί: πολυπλοκότητα σύνθεσης, μελωδία, ρυθμός, αρμονία κ.ά.
 - β) Κοινωνικοί: οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι, Μ.Μ.Ε.
 - γ) Ατομικοί: φύλο, κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο, καταγωγή, μουσική εκπαίδευση κ.ά.
- Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των διαφόρων μουσικών στυλ. Συζήτηση για το κοινό στο οποίο στοχεύουν, τα συναισθήματα που εκφράζουν, το πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν και άκμασαν.
- Συνειδητοποίηση ότι ο χώρος της καλλιτεχνικής έκφρασης δεν έχει σύνορα.
- Σχέση ποιότητας και εμπορικότητας ενός μουσικού στυλ. Ζήτημα καλλιτεχνικής αξίας και προβολής από τα ΜΜΕ. Η εμπορική κατάσταση σήμερα: σύγχρονο λαϊκό τραγούδι, ποπ, ροκ, έντεχνο, χιπ χοπ, δημοτικό τραγούδι, ρεμπέτικο, παλιό λαϊκό τραγούδι, τζαζ, κλασική.
- Μουσική βιομηχανία: μηχανισμοί προβολής, διαφήμισης και διανομής. Κριτική συζήτηση για τη σημερινή εμπορευματοποίηση της μουσικής τέχνης.
- Σύνδεση της μουσικής ακρόασης με μάθηση (κάλυψη γνωστικών αναγκών, π.χ. στο σχολείο) και ευχαρίστηση-ψυχαγωγία (κάλυψη συναισθηματικών και κοινωνικών αναγκών, π.χ. στο σπίτι).
- Πόλωση υψηλής και χαμηλής τέχνης (high & low art). Παγκοσμιοποίηση και επιπτώσεις στη μουσική δημιουργία.
- Διαγωνισμοί και βραβεία μουσικής τόσο από την εμπορική μουσική (π.χ. Eurovision, MTV) όσο και από άλλα λιγότερα προβεβλημένα είδη μουσικής.
- Γνωριμία με τον πολιτισμό και την κουλτούρα του εαυτού τους, αλλά και των «άλλων», μέσα από την αντίστοιχη γνωριμία των διαφόρων μουσικών στυλ και ειδών μουσικής. Δημιουργία ταυτότητας. Οι μουσικές προτιμήσεις αποτελούν πηγή πληροφοριών για τις προσωπικές και ομαδικές αξίες και συμπεριφορές των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων.

- Τα μουσικά στυλ ως αξιακές εκφάνσεις πολιτισμού.

Η συνεισφορά των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) σ' αυτήν την προσέγγιση μέσα από τη χρήση πηγών του διαδικτύου, τόσο για την εύρεση πληροφοριών που αφορούσαν καλλιτέχνες ή/και είδη μουσικής όσο και για την ακρόαση μουσικών έργων (YouTube) λειτούργησε επικουρικά, ώστε η πρόταση αυτή να καταστεί ακόμη πιο λειτουργική, δημιουργική και θελκτική για εφαρμογή στη σχολική τάξη. Η τεχνολογία είναι ένα πολυδύναμο γνωστικό εργαλείο στην παιδαγωγική, καθώς αμβλύνει τις φυλετικές, μαθησιακές και κοινωνικές διαφορές μεταξύ των μαθητών, ευνοεί τη συνεργασία και επικοινωνία, ενώ επιπρόσθετα μπορεί να λειτουργήσει και ως καταλύτης καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργίας.

Ανάλυση και ερμηνεία δεδομένων

Κατά τη διάρκεια ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τις πολλαπλές μεθόδους, κάποια θέματα εμφανίζονταν διαρκώς. Προχωρήσαμε στις παρακάτω ενέργειες: οργάνωση, ομαδοποίηση, κατηγοριοποίηση σε θεματικές κατηγορίες και κωδικοποίησή τους, ώστε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με την επίδραση της διδακτικής παρέμβασης στους μαθητές.

Οι ισχυρισμοί στους οποίους καταλήξαμε είναι:

Οι μαθητές διακατέχονται από στερεότυπα – προκαταλήψεις έναντι συγκεκριμένων μουσικών στυλ-ειδών σε ποσοστό 87%. Επίσης, οι μαθητές αγνοούν την ύπαρξη κάποιων μουσικών στυλ-ειδών σε ποσοστό 100%. Τέλος, αποδείχτηκε ότι η παρουσίαση, ακρόαση και κριτική συζήτηση ενεργοποιούν το ενδιαφέρον των μαθητών, καθώς επίσης τους παρακινούν να διευρύνουν τους ορίζοντές τους στην πληθώρα των μουσικών στυλ-ειδών που υπάρχουν σε ποσοστό 78%.

Αποτελέσματα και επίδραση της διδακτικής παρέμβασης στους μαθητές - αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πρακτικής

Κατά τη διεξαγωγή της παραπάνω διδακτικής πρότασης επιχειρήθηκε να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο γόνιμου προβληματισμού, ώστε να ακουστούν οι απόψεις και εντυπώσεις όλων των μαθητών. Ενεργοποιήθηκε το μουσικό τους αισθητήριο και ο συναισθηματικός τους κόσμος μέσα από την ενεργητική ακρόαση και τη συζήτηση που την ακολουθούσε. Η ενεργητική ακρόαση και η σχετική παρατήρηση οπτικοακουστικού υλικού συμβάλλει στην ενεργοποίηση του στοχασμού. Από τα σχόλια των μαθητών, αλλά και από την παρατήρηση που λάμβανε χώρα, είδαμε ότι αυξήθηκε η συμμετοχή των μαθητών και ταυτόχρονα καλλιεργήθηκε η κριτική σκέψη μέσα από έναν κοινό προβληματισμό και συζήτηση. Αυτός άλλωστε ήταν ο στόχος αυτής τη παρέμβασης και όχι η στείρα μετάδοση ενός φορτίου γνώσεων.

Ο σχολιασμός των μαθητών ζητήθηκε τόσο αμέσως μετά από το τέλος της διδακτικής παρέμβασης, όσο και μετά από ένα χρονικό διάστημα δύο περίπου μηνών, για να διαπιστωθεί κατά πόσο υπήρχε σύμπτωση των απόψεων.

Η προτεινόμενη βιωματική διδακτική πρόταση αποσκοπεί στη δημιουργία κριτικού προβληματισμού στους μαθητές που θα εγείρει ερωτήματα σχετικά με την πνευματική αξία των διαφόρων μουσικών στυλ όπως και το ρόλο της μουσικής βιομηχανίας και χειραγώγησης των Μ.Μ.Ε. Η Σεραφετινίδου (2005) υποστηρίζει ότι τα Μ.Μ.Ε. έχουν γίνει όχι μόνο μέσα παραγωγής και διανομής της κουλτούρας και του πολιτισμού, αλλά έχουν μετατραπεί και σε πρωτογενείς και πρωταγωνιστικούς φορείς κοινωνικοποίησης, διαπαιδαγώγησης και διαμόρφωσης ανθρώπινων συνειδήσεων, συμπεριφορών και προτιμήσεων. Ήδη από το 1940 ο Adorno (1991) έκανε λόγο για ψευδαίσθηση ελεύθερης επιλογής και "προεπιλογή" της μουσικής, και γενικότερα των πολιτιστικών προϊόντων που προβάλλονται μέσα από τα Μ.Μ.Ε.

Για τις ανάγκες της συζήτησης αναφέρθηκαν οι ιδέες της Σχολής της Φρανκφούρτης, και συγκεκριμένα των δύο Γερμανών θεωρητικών, του Theodor Adorno και Max Horkheimer, ότι τα σπουδαία έργα τέχνης συχνά δε γίνονται εύκολα κατανοητά. Ο παρατηρητής χρειάζεται να ενεργοποιήσει τις διανοητικές και ψυχικές του δυνάμεις, προκειμένου να διεισδύσει στην ουσία του. Χρειάζεται να εμπλακεί στη διεργασία ανίχνευσης των νοημάτων που υπάρχουν πίσω από την επιφάνεια και να δώσει τη δική του ερμηνεία (Horkheimer, 1983). Η επαφή με επιδερμικά έργα τέχνης αποστειρώνει τη σκέψη και στερεί τη δυνατότητα να ατενίζουμε πέρα από τις δεδομένες συνθήκες της πραγματικότητας (Κόκκος, 2011). Συζητήθηκαν εκτενώς οι απόψεις του Adorno(1991), όπου μεταξύ άλλων αναφέρει ότι: «...η νοοτροπία στην οποία η δημοφιλής μουσική απευθύνεται, από την οποία τρέφεται και την οποία ακατάπαυστα ενδυναμώνει είναι εκείνη της αναψυχής και έλλειψης προσοχής. Οι ακροατές ζητούν να αποσπαστούν από τις απαιτήσεις της πραγματικότητας με μια μορφή διασκέδασης που δεν απαιτεί καν προσοχή».

Τα μουσικά έργα που συζητήθηκαν χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία κριτικής και δημιουργικής σκέψης, αλλά και στοχασμού, επάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα της διδασκαλίας, αυτό της πνευματικής αξίας των καλλιτεχνικών δημιουργημάτων. Για παράδειγμα, ξεκινώντας από το χώρο της παραδοσιακής μουσικής με το δημοτικό τραγούδι της Ηπείρου «Γιάννη μου το μαντήλι σου», καταλήξαμε στο χώρο της λόγιας μουσικής ακούγοντας τον «Ηπειρώτικο» από τους «36 Ελληνικούς Χορούς για ορχήστρα» του Νίκου Σκαλκώτα. Συζητήσαμε το γεγονός της χρήσης μουσικών στοιχείων από το χώρο της ελληνικής παράδοσης σε άλλα στυλ - είδη μουσικής και τη συνακόλουθη μετάλλαξή τους. Ερευνήσαμε την ύπαρξη παρόμοιων στοιχείων – δανείων σε σημερινά είδη μουσικής, όπως π.χ. στα τραγούδια του διαγωνισμού της Eurovision, καθώς και την αξιακή σχέση που έχουν όλα τα παραπάνω.

Παρόμοιες διαδρομές ακολουθήθηκαν και με άλλες μουσικές αφετηρίες και προορισμούς, με στόχο πάντα να αποκρυσταλλωθεί η πνευματική αξία κάθε έργου. Για λόγους πρακτικότητας δόθηκε έμφαση στα μουσικά στυλ – είδη του 20^{ου} αιώνα που αναφέρονται στο βιβλίο μουσικής της Γ' τάξης γυμνασίου, ενώ υπήρξαν και προτάσεις από τους μαθητές για ακρόαση έργων που γνώριζαν οι ίδιοι. Εκτός της αισθητικής αφύπνισης των μαθητών, που είναι και ένας από τους πρωταρχικούς στόχους του μαθήματος της μουσικής, επιδίωξή μας ήταν πάντα να αναδειχθεί μέσα από τη συζήτηση ο ρόλος της μουσικής βιομηχανίας, μέσα από τους μηχανισμούς προβολής και διαφήμισης, στη διαμόρφωση των προσωπικών αισθητικών προτιμήσεων. Συνακόλουθη διαπίστωση αποτέλεσε η συχνά μη αναλογική σχέση μεταξύ ποιότητας και εμπορικότητας ενός μουσικού έργου.

Το ζητούμενο είναι, και αυτό επιτεύχθηκε κατά τη γνώμη μας, να διαμορφώνεται μέσα στη σχολική τάξη ένα πλαίσιο επικοινωνίας που να διαφυλάσσει τη γνησιότητα και την αμεσότητα, το πηγαίο και συγκινησιακό χαρακτηριστικό κάθε μηνύματος, ώστε να ενθαρρύνεται η προσωπική εμπλοκή του κάθε μαθητή (Σαλτερής, 2008). Άλλωστε, ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να ενεργοποιήσει τον εμπειρικό και συναισθηματικό κόσμο των μαθητών, να ενθαρρύνει την κριτική σκέψη και να προάγει τις γόνιμες συναλλαγές μεταξύ των τελευταίων (Αθανασίου, 2007).

Πρόσθετες διαθεματικές προτάσεις

Η παραπάνω διδακτική πρόταση εφαρμόστηκε, όπως αναφέρθηκε, σε ένα σύνολο τεσσάρων (4) διδακτικών ωρών για κάθε τμήμα. Επιπρόσθετα, μπορεί να εμπλουτιστεί, αναλόγως με τη διάθεση των διδακτικών ωρών, με επιπρόσθετες διαθεματικές προσεγγίσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- *Θρησκευτικά:* Βυζαντινή μουσική, βυζαντινοί ύμνοι, θρησκευτική μουσική απ' όλο τον κόσμο, θρησκευτικά τραγούδια, προσευχές.
- *Ελληνικά:* Μελοποίηση στίχων, πρόσθεση στίχων σε γνωστό τραγούδι, τραγούδια σχετικά με το περιεχόμενο της ενότητας.

- **Μαθηματικά:** Μουσικές εξισώσεις, ο ρυθμός ως μαθηματική έκφραση, δομή ενός έργου.
- **Εικαστικά:** Σύνδεση ήχου – εικόνας, ακρόαση έργων προγραμματικής μουσικής βασισμένα σε εικόνες και πίνακες ζωγραφικής.
- **Ιστορία:** Γνωριμία με τη μουσική και τα όργανα αρχαίων λαών, με τη δημοτική-παραδοσιακή μουσική του τόπου μας, με άλλους μη ευρωπαϊκούς μουσικούς πολιτισμούς.
- **Γεωγραφία:** Σύνδεση της ηχητικής εμπειρίας ενός μουσικού είδους με τα όργανα και τη χορογραφία της μουσικής (π.χ. μουσική φλαμένκο – Ισπανία).
- **Γυμναστική:** Παραδοσιακοί και μοντέρνοι χοροί, μουσικά παιχνίδια με κίνηση.
- **Φυσική (Επιστήμη – Περιβάλλον):** Φυσικοί και τεχνητοί ήχοι στα σύγχρονα μουσικά έργα.
- **Πληροφορική:** Μουσική τεχνολογία και προγράμματα δημιουργίας, επεξεργασίας και σύνθεσης ήχου(ων), δημιουργία μουσικών έργων στην τάξη με τη συνδρομή Η/Υ και εικονικών οργάνων (virtual instruments).

Συμπεράσματα

Η κριτική σκέψη που καλλιεργείται και ενθαρρύνεται στους μαθητές μέσα από τέτοιου είδους προσεγγίσεις μεγιστοποιεί το όφελος της παρούσης διδακτικής πρότασης. Σύμφωνα με τους Ennis & Norris (1989), μεταξύ άλλων, ο κριτικά σκεπτόμενος αναζητά τα αίτια και τα ζητούμενα ενός προβλήματος, προσπαθεί να είναι καλά πληροφορημένος, χρησιμοποιεί αξιόπιστες πηγές, λαμβάνει ολιστικά υπόψη ένα θέμα, αλλάζει την άποψή του αν νέα στοιχεία τεκμηριώνουν αυτήν την αλλαγή. Οι μαθητές μετατρέπονται σε ερευνητές.

Γενικώς, οι τέχνες αποτελούν ένα δυναμικό εργαλείο στοχασμού. Αποτελούν ένα πλούσιο και δυναμικό πληροφοριακό υλικό που ενισχύει την αισθητική αντίληψη, διευρύνει την κουλτούρα και εξελίσσει την πολιτισμική συνείδηση (Κόκκος & συνεργάτες, 2011). Σύμφωνα με τον Κόκκο (ό.π.) η παρατήρηση –ακρόαση των έργων τέχνης στο πλαίσιο του σχολικού συστήματος «χαρίζει» στο μαθητή γνωστική ευελιξία, αναπτύσσει τη φαντασία του, ωθεί τη σκέψη του σε πολλαπλές ερμηνείες, τον ενδυναμώνει πολιτισμικά και τον ευαισθητοποιεί αισθητικά. Έτσι, η οικοδόμηση της γνώσης μετουσιώνεται σε μια βιωματική μάθηση που περνάει στους μαθητές με τρόπο μη λεκτικό.

Η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρεται στο ρόλο της αισθητικής εμπειρίας στην ανάπτυξη των συναισθημάτων, της φαντασίας και του κριτικού στοχασμού. Ο Dewey ήταν τόσο πεπεισμένος για τη σημασία της επαφής με τις τέχνες, ώστε ισχυρίστηκε ότι κάθε διανοητική δραστηριότητα, για να είναι πλήρης, χρειάζεται να παρέχει την αισθητική εμπειρία (Χριστόπουλος, 2005).

Εν κατακλείδι, η πρόταση που παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία εναρμονίζεται με τη νέα εκπαιδευτική άποψη που επιζητά την καθημερινή έρευνα στην τάξη, τη δημιουργική και κριτική εμπλοκή των μαθητών σε καινοτόμες και ενδιαφέρουσες δραστηριότητες, τη χρήση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη και τη διαθεματικότητα των δραστηριοτήτων.

Αναφορές

- Adorno, T. (1991). Για τη δημοφιλή μουσική, *Τρία Κείμενα Μουσικής Κοινωνιολογίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Πρίσμα
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*, Cambridge, M.A.: Harvard University
- Ennis, R. & Norris, St. (1989). *Evaluating Critical Thinking*, Pacific Grove, CA: Critical Thinking Press and Software
- Horkheimer, M. (1983). Τέχνη και μαζική κουλτούρα, Th.Adorno κ.α. *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*, Αθήνα, Ύψιλον
- Russell, P.A. (1997). Musical taste and society, In Hargraves, D. και North, A. (ed.) *The Social Psychology of Music*, Oxford University Press

Gans, H.J. (1974). *Popular culture and high culture: An analysis and evaluation of taste*, New York, Basic Books.

Le Blanc, A. (1982). An interactive theory of music preference, *Journal of Music Therapy*, 28-45.

Αθανασίου, Λ. (2007). Ο ρόλος του σύγχρονου εκπαιδευτικού σε ένα σχολείο που συνεχώς αλλάζει. Δυνατότητες, προβλήματα, προοπτικές, Χ. Γκόβαρης, Ε. Θεοδωροπούλου, & Α. Κοντάκος (Επιμ.), *Η παιδαγωγική πρόκληση της πολυπολιτισμικότητας*, Αθήνα, Ατραπός, 236-254.

Αρντουέν, Ι. (2000). *Η καλλιτεχνική αγωγή στο σχολείο*, Αθήνα, Νεφέλη.

Κανελλόπουλος, Α. & Τσαφταρίδης, Ν. (2010). *Τέχνη στη εκπαίδευση, εκπαίδευση στην τέχνη*, Αθήνα, Νήσος.

Κόκκος, Α. & Συνεργάτες (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες*, Αθήνα, Μεταίχμιο.

Σαλτερής, Ν. (2008). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο, στο: Αργυρίου Μ. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις και δυναμικές της Σχολικής Ψυχολογίας στην Εκπαίδευση και στη Μουσική Παιδαγωγική*, Πρακτικά Συμποσίου, Αθήνα, Διάπλαση, 81-85.

Σεραφετινίδου, Μ. (2005). *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας: Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

Χριστόπουλος, Χ.,Κ. (2005). *Το νέο σχολείο και η σημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα. Οι φιλοσοφικές-παιδαγωγικές απόψεις του John Dewey*, Αθήνα, Γρηγόρης